

DOI: 10.33270/05267101.25
УДК 343.37(100)

ЧУМАК Віталій*

здобувач кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6398-5803>

Кримінальна відповідальність за контрабанду товарів у законодавстві зарубіжних держав: порівняльно-правовий аналіз

Анотація. У статті здійснено комплексний порівняльно-правовий аналіз кримінально-правових підходів до протидії товарній контрабанді в законодавстві України й окремих зарубіжних держав. Актуальність дослідження зумовлена тим, що на сучасному етапі державотворення проблема незаконного переміщення товарів через митний кордон набуває особливого значення в контексті забезпечення економічної безпеки держави, стабільності фінансової системи й ефективного функціонування митних інституцій. Контрабанда товарів становить складне соціально-економічне та правове явище, яке негативно позначається на розвитку національної економіки, спричиняє значні втрати державного бюджету внаслідок несплати митних платежів і податків, спотворює конкурентне середовище на внутрішньому ринку та сприяє поширенню тіншових економічних процесів. У цьому контексті кримінально-правові засоби реагування розглядають не лише як інструмент притягнення винних осіб до відповідальності, а і як важливий превентивний механізм детінізації економічних відносин, зміцнення фіскальної дисципліни та забезпечення належного функціонування системи митного контролю. У статті досліджено особливості кримінально-правового регулювання відповідальності за контрабанду в законодавстві низки європейських держав, зокрема Польщі, Сербії, Словаччини, Словенії, Хорватії, Чорногорії, Болгарії, Швейцарії, Данії та Нідерландів. Встановлено, що в більшості з цих країн зберігається кримінально-правова модель протидії контрабанді, хоча її нормативне оформлення може суттєво відрізнитися залежно від особливостей національної правової системи. У деяких державах відповідні склади кримінальних правопорушень закріплено безпосередньо в кримінальних кодексах, натомість в інших випадках вони містяться в спеціальному фіскальному або митному законодавстві. На підставі порівняльного аналізу з'ясовано, що сучасні європейські моделі криміналізації контрабанди товарів вирізняються поєднанням різних правових механізмів реагування: кримінально-правових, адміністративних і фіскальних. Увагу зосереджено на спеціальних кримінально-правових заходах, таких як конфіскація предметів правопорушення або транспортних засобів, використаних для переміщення контрабандних товарів.

Ключові слова: контрабанда; кримінальна відповідальність; порівняльно-правовий аналіз; міжнародне законодавство; економічна безпека; кваліфікуючі ознаки; правозастосовна практика; зарубіжний досвід.

Історія статті:

Отримано: 06.01.2026
Прийнято: 10.02.2026
Опубліковано: 31.03.2026

Рекомендоване посилання:

Чумак В. Кримінальна відповідальність за контрабанду товарів у законодавстві зарубіжних держав: порівняльно-правовий аналіз. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 1 (71). С. 245–254. DOI: 10.33270/05267101.25

*Відповідальний автор

Вступ

Контрабанда товарів належить до ключових викликів сучасного кримінального права, оскільки порушує економічні інтереси держави, знижує ефективність митного контролю та сприяє незаконному обігу товарів (Bukhariyeva, 2024). Контрабанда є незаконним переміщенням певних предметів, які становлять підвищену небезпеку для здоров'я людей або громадської безпеки, через митний кордон України поза митним контролем або з його приховуванням (Kamenskiy, 2023). Це явище створює багатопланові загрози для економіки, національної та громадської безпеки, здоров'я населення, екології, культурної спадщини, сприяє корупції та негативно позначається на міжнародних відносинах (Tertyhna, & Naidenko, 2023). Контрабанда є традиційним кримінальним правопорушенням, яке регламентують законами про кримінальну відповідальність у зарубіжних країнах (Netiaha, 2023). У контексті глобалізації та розвитку новітніх технологій це явище набуває нових форм і методів, що ускладнює протидію йому (Kuryliuk, 2025). Криміналізація контрабанди товарів є ключовим механізмом боротьби з цим негативним явищем, що передбачає встановлення жорсткішої відповідальності (Korneva, & Rohozinnikova, 2024).

Також питання контрабанди є важливим і в міжнародному контексті з огляду на сучасну ситуацію в Україні, міжнародні санкції та тісні зв'язки російського режиму з організованою злочинністю. Контрабанда завдає шкоди економіці конкретної держави й водночас є складовою міжнародного злочину, тому розроблення ефективних методів запобігання цьому суспільно небезпечному явищу на міждержавному рівні залишається завжди актуальним (Maksymenko, 2024).

У різних країнах контрабанду кваліфікують по-різному: в одних державах її розглядають як окреме кримінальне правопорушення з чітко визначеним складом, в інших – як елемент загальних злочинів проти економіки та митного режиму. Ця правова різноманітність зумовлює потребу в проведенні порівняльно-правового аналізу кримінальної відповідальності за контрабанду в зарубіжних державах для виявлення ефективних правових рішень і вдосконалення національної практики кримінального переслідування. Саме це визначає мету та предмет цього дослідження.

Для України контрабанда товарів є надзвичайно серйозною проблемою в контексті інтеграції національного законодавства до міжнародних стандартів, зокрема положень Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу в митних справах і практики Європейського Союзу. Актуальність дослідження зумовлена не лише зростанням обсягів незаконного переміщення товарів через митний кордон, а й потребою підвищення ефективності правозастосовної практики, вдосконалення механізмів диференціації

покарань залежно від обсягу контрабанди, видів товарів, участі організованих груп і повторності кримінальних правопорушень. Увагу слід зосередити на превентивній функції та гарантуванні принципів пропорційності й справедливості покарання.

Комплексний порівняльно-правовий аналіз законодавчих норм і судової практики різних держав дає змогу визначити спільні та відмінні підходи до кваліфікації контрабанди товарів, оцінити ефективність застосовуваних санкцій і розробити науково обґрунтовані рекомендації для вдосконалення національного законодавства. Таке дослідження має теоретичне значення для розвитку кримінально-правової науки та практичну цінність для законодавців, суддів, прокурорів і правоохоронців, які підвищують ефективність протидії контрабанді та забезпечують стабільність економічного правопорядку.

Матеріали та методи

9 грудня 2023 року було рекриміналізовано контрабанду товарів шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема запроваджено нову ст. 201-3 КК України¹, а також здійснено низку інших змін для вдосконалення механізму протидії контрабанді в Україні. На сучасному етапі державотворення питання протидії контрабанді товарів визначене Президентом України як один із пріоритетних напрямів державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки та правопорядку. Це засвідчує комплекс ініційованих заходів, зокрема запровадження Радою національної безпеки і оборони України персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) щодо осіб, яких визнано причетними до масштабної контрабандної діяльності, а також внесення Президентом України на розгляд Верховної Ради України законопроектів, спрямованих на посилення кримінальної відповідальності за незаконне переміщення товарів через митний кордон України. Зазначені кроки демонструють політичну волю до системного подолання тінювих економічних процесів і зміцнення інституційної спроможності держави у сфері митного контролю.

Відновлення кримінальної відповідальності за «товарну» контрабанду надасть можливість уникнути зайвої деталізації інших кримінальних правопорушень (Radutnyi, 2022). Водночас проблема «товарної» контрабанди має не лише політико-правовий, а й економічний вимір. Незаконне переміщення товарів призводить до значних втрат державного бюджету внаслідок несплати митних платежів, податків і зборів,

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>

спотворює конкурентне середовище на внутрішньому ринку, створює передумови для розвитку тіньової економіки та підриває довіру до державних інституцій. Тому запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду товарів розглядають не лише як інструмент покарання правопорушників, а і як важливий превентивний механізм, спрямований на детінізацію економічних відносин, забезпечення рівних умов господарювання та підвищення рівня фіскальної дисципліни.

Питання, що становлять предмет цього дослідження, порушували у своїх наукових працях фахівці в галузі кримінального права та кримінології. Зокрема, проблематику кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з переміщенням через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів і товарів, розглянуто в працях Д. В. Бабікова (2023), Ю. О. Данилевської (2023), Ю. Ю. Забуги (2024), Т. О. Михайліченка (2024), Є. С. Назимка (2023), Т. І. Пономарьова (2023) та ін.

На проблематиці криміналізації та декриміналізації товарної контрабанди зосереджено увагу в роботах О. О. Дудорова та Р. О. Мовчана (2024).

Передусім слід зауважити, що в науковій літературі деякі вчені обстоюють позицію, відповідно до якої в державах Європейського Союзу начебто немає кримінальної відповідальності за «товарну» контрабанду, а правове реагування на такі діяння здійснюють виключно шляхом застосування адміністративних, податкових, цивільно-правових чи економічних санкцій. Однак таке узагальнення є надмірно спрощеним і таким, що не цілком відображає реальний стан правового регулювання у відповідних країнах, тому потребує суттєвого уточнення та конкретизації з огляду на положення національних законодавств зарубіжних країн.

Аналіз кримінального законодавства деяких європейських держав засвідчив, що в низці країн зберігається саме кримінально-правова модель протидії контрабанді товарів. Зокрема, відповідні норми передбачено в Кримінальному кодексі Данії (ст. 289)¹ та Кримінальному кодексі Нідерландів (ст. 337)², де встановлено відповідальність за різні форми незаконного переміщення товарів. Деякі склади кримінальних правопорушень, пов'язані з контрабандою специфічних товарів, закріплено й у законодавстві інших держав, наприклад, у

Кримінальному кодексі Сан-Марино (ст. 280)³, який передбачає відповідальність за контрабанду алкогольних напоїв. У Федеративній Республіці Німеччина за порушення митного законодавства поряд з адміністративними санкціями встановлено й кримінальну відповідальність, хоча її регламентують не безпосередньо норми Кримінального кодексу, а спеціальне законодавство у сфері митної справи. Показовим у цьому аспекті є також підхід Франції, де відповідно до ст. 417 Митного кодексу Франції⁴ контрабандою є імпорт або експорт, здійснюваний поза митними установами, а також будь-яке порушення законодавчих чи регламентних положень щодо зберігання або перевезення товарів у митній зоні. Сформулювавши загальне поняття контрабанди, французький законодавець водночас передбачає широкий перелік її конкретних виявів. Отже, компаративний аналіз дає підстави стверджувати, що твердження про повну декриміналізацію «товарної» контрабанди в державах ЄС є спрощеним і не відображає реальної різноманітності моделей кримінально-правового реагування (Dudorov, & Movchan, 2021).

З огляду на наведені приклади, можна констатувати, що кримінально-правове регулювання контрабанди в різних європейських державах вирізняється різноманітністю та не обмежується лише адміністративною відповідальністю. Щоб краще зрозуміти особливості криміналізації контрабанди товарів, розглянемо конкретні приклади зарубіжного законодавства детальніше.

Зокрема, Польщу розглядають як показовий приклад нормативного підходу до криміналізації економічних правопорушень. Проте слід зауважити, що питання відповідальності за контрабанду в польській правовій системі врегульоване насамперед положеннями Кримінального фіскального кодексу Польщі, натомість ст. 299 КК Польщі стосується легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом⁵.

Контрабанда як різновид фіскального кримінального правопорушення охоплює умисне переміщення товарів через державний кордон поза митним контролем або з приховуванням від нього, а також інші дії, спрямовані на уникнення сплати митних чи податкових платежів. Польське законодавство передбачає диференційований підхід до визначення кримінальної відповідаль-

¹ Danmarks Straffeloven : Straffeloven af 15.04.1930, der trådte i kraft den 01.01.1933. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/Denmark-Criminal-Code.pdf?utm_source.

² Het Wetboek van Strafrecht van Nederland : Wetboek van Strafrecht van 3 maart 1881, dat in 1886 in werking trad. URL: https://eurcenter.net/wp-content/uploads/2020/09/Criminal-Code-of-the-Netherlands.pdf?utm_source

³ Codice penale della Repubblica di San Marino : Legge 25 febbraio 1974 n. 17, Codice penale (entrato in vigore il 01.01.1975). URL: <https://www.unirms.sm/en/istituto-giuridico-sammarinese/pubblicazione/codice-penale-della-repubblica-di-san-marino/>

⁴ Code pénal Français : Loi du 22 juillet 1992, entrée en vigueur le 01.03.1994. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071570/?utm_source

⁵ Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej : Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 Nr 88, poz. 553). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

ності залежно від вартості предмета правопорушення, розміру заподіяної шкоди публічним фінансовим інтересам, а також форми вини та способу вчинення діяння. Кваліфікуючими ознаками вважають вчинення контрабанди в значному або великому розмірі, повторність протиправної поведінки, здійснення діяння в складі організованої групи чи іншого злочинного об'єднання. Отже, польська модель кримінально-правового реагування контрабанди товарів вирізняється поєднанням фіскальної та загальнокримінальної складових, що спрямовані на комплексний захист фінансових інтересів держави та забезпечення ефективного функціонування механізмів митного контролю.

У Сербії кримінально-правові засади протидії незаконному переміщенню товарів через державний кордон закріплено в ст. 230 КК Сербії. Зазначена норма встановлює кримінальну відповідальність за контрабанду як форму посягання на порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності й митного контролю. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення полягає в незаконному перевезенні або переміщенні товарів через державний кордон з порушенням вимог митного законодавства, що спрямоване на уникнення встановлених процедур контролю чи сплати обов'язкових платежів¹. Законодавець передбачає диференційовану систему санкцій залежно від предмета правопорушення, способу його вчинення та наслідків для державних інтересів.

Кваліфікуючими ознаками є незаконне переміщення товарів стратегічного чи особливого економічного значення, повторність протиправних дій, вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб або в складі організованої групи, а також заподіяння значної шкоди державним економічним інтересам. Отже, положення ст. 230 КК Сербії відображають прагнення законодавця забезпечити належний рівень охорони національних економічних інтересів, стабільності митної системи та фінансової безпеки держави шляхом встановлення чітких критеріїв криміналізації контрабандної діяльності та диференціації відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпечності вчиненого діяння.

У Словаччині кримінально-правове регулювання порушень у сфері зовнішньоекономічного обігу товарів здійснюють відповідно до ст. 254 КК Словаччини. Зазначена норма встановлює відповідальність за порушення ввезення, вивезення чи транзиту товарів, якщо такі дії створюють загрозу загальним інтересам, які охороняє закон. Основний склад кримінального правопорушення передбачає покарання у вигляді позбавлення волі

на строк до двох років. Кваліфікований склад кримінального правопорушення утворює діяння, пов'язане з умисним зменшенням або несплатою митних платежів чи інших зборів, що підлягають стягненню відповідно до законодавства щодо імпортованих товарів. У разі вчинення таких дій у більшому розмірі законодавець передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до трьох років.

Кваліфікуючими ознаками є вчинення зазначених діянь у співучасті, що спричиняє підвищення меж санкції до позбавлення волі на строк від одного до п'яти років. Подальша диференціація кримінальної відповідальності пов'язана із заподіянням значної шкоди або настанням інших особливо тяжких наслідків, що тягне за собою покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. Найсуворішу санкцію – позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років – передбачено у випадках, коли правопорушення було вчинено організованою групою. Стаття 254 КК Словаччини вирізняється чіткою структурою складу кримінального правопорушення та багаторівневою системою кваліфікуючих ознак, що забезпечує належну диференціацію кримінальної відповідальності залежно від характеру, способу вчинення й суспільної небезпечності відповідного діяння. Такий підхід відображає прагнення законодавця забезпечити ефективний захист економічних інтересів держави та стабільність митного регулювання у сфері зовнішньої торгівлі².

У Словенії відповідні кримінально-правові положення щодо протиправного переміщення товарів через митний кордон закріплено в ст. 250 КК Словенії. Зазначена норма встановлює відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон Європейського Союзу з ухиленням від заходів митного контролю, а також за інші форми сприяння такій діяльності³. Основний склад кримінального правопорушення охоплює випадки, коли особа, уникаючи митного контролю, переправляє через митний кордон товари високої матеріальної цінності або здійснює таке переміщення із застосуванням насильства чи погроз. За вчинення такого діяння передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років. Кваліфікований склад кримінального правопорушення передбачено у випадках, коли внаслідок зазначених діянь винна особа одержує значну майнову вигоду для себе чи інших, створює небезпеку для життя або здоров'я людей, підтримує терористичну діяльність або діє як член

² Penal Code of Slovakia : Act No. 300/2005 Coll. of 20 May 2005. URL: https://www.unodc.org/cld/uploads/res/document/svk/2005/penal_code_html/Penal_Code_of_Slovakia_English.pdf?utm_source

³ Criminal Code (KZ-1) of Slovenia : Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 55/08 et seq., consolidated version. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22481?utm_source

¹ Кривични законик Републике Србије : Закон Републике Србије бр. 85/2005 од 29. септембра 2005. године. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/17052>

злочинного угруповання. За таких обставин законодавець встановлює покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років. Отже, ст. 250 КК Словенії характеризується розгалуженою системою кваліфікуючих ознак, що дає змогу здійснювати диференціацію кримінальної відповідальності залежно від способу вчинення діяння, його наслідків, розміру майнової шкоди та ступеня організованості протиправної діяльності. Такий підхід засвідчує прагнення словенського законодавця забезпечити належний рівень захисту економічних інтересів держави та митної безпеки Європейського Союзу.

У Хорватії кримінально-правове регулювання діянь, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів через митний кордон та ухиленням від митного контролю, здійснюють відповідно до ст. 256–257 КК Хорватії. Зазначені норми формують комплексну модель кримінальної відповідальності за посягання на фінансові й економічні інтереси держави, а також належне функціонування митної системи¹.

Стаття 256 КК Хорватії встановлює відповідальність за умисні дії, спрямовані на уникнення або часткове уникнення сплати податків чи митних зборів шляхом подання недостовірних або неповних відомостей про доходи, товари чи інші обставини, що мають значення для визначення податкового або митного зобов'язання, а також шляхом їх недекларування. Кримінальна відповідальність настає у випадку, якщо внаслідок таких дій відбулося зменшення або невизначення податкового чи митного зобов'язання на суму, що перевищує встановлений законом поріг. Аналогічні правові наслідки передбачено і для випадків неправомірного використання податкових або митних пільг у супереч умовам їх надання. За вчинення зазначених діянь передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років, а у разі заподіяння шкоди у великих розмірах – від одного до десяти років позбавлення волі. Важливо, що положення цієї статті поширюються також на випадки заподіяння шкоди фінансовим інтересам фондів Європейського Союзу, що свідчить про гармонізацію національного кримінального законодавства з правом ЄС².

Стаття 257 КК Хорватії регламентує відповідальність за ухилення від митного контролю шляхом незаконного переміщення через державний кордон товарів, виробництво або обіг яких заборонено чи обмежено. Якщо немає ознак іншого тяжкого кримінального правопорушення, за такі дії передбачено покарання у вигляді

позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років. Причому закон безпосередньо встановлює обов'язкову конфіскацію предметів правопорушення як спеціальний кримінально-правовий захід³.

У Чорногорії кримінальну відповідальність за контрабанду передбачено в ст. 265 КК. Зазначена норма комплексно регламентує відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон з ухиленням від заходів митного контролю та визначає диференційовану систему санкцій залежно від способу вчинення діяння, його предмета та ступеня суспільної небезпечності⁴.

Основний склад кримінального правопорушення охоплює перевезення товарів через митний кордон з ухиленням від митного нагляду, зокрема у випадках, коли особа озброєна, у складі групи або із застосуванням насильства чи погроз. За вчинення такого діяння передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років із накладенням штрафу. Підвищену кримінальну відповідальність встановлюють у разі незаконного переміщення значної кількості зброї чи боєприпасів, зброї, володіння якою заборонено цивільним особам, а також інших товарів, виробництво або обіг яких обмежено чи заборонено. У таких випадках санкція передбачає позбавлення волі на строк від одного до восьми років із накладенням штрафу. Кваліфікований склад утворюють дії, пов'язані зі збутом, розповсюдженням або приховуванням товарів, за які не сплачено мито, а також організація мережі посередників для їх реалізації. Законодавець прирівнює такі дії за ступенем суспільної небезпечності до тяжких форм контрабанди, встановлюючи санкцію у вигляді позбавлення волі на строк від одного до восьми років із накладенням штрафу⁵.

Стаття 265 КК Чорногорії також передбачає спеціальні кримінально-правові заходи у вигляді конфіскації предметів кримінального правопорушення, що є обов'язковою щодо товарів, які стали об'єктом незаконного переміщення. Додатково може бути конфісковано транспортний засіб, якщо його спеціально пристосовані схованки використовували для вчинення кримінального правопорушення або якщо він був призначений для таких дій, за умови, що власник чи користувач знав або повинен був знати про протиправне використання транспортного засобу, а вартість незаконно переміщених товарів перевищує одну третину вартості цього транспортного засобу на момент вчинення кримінального правопорушення. Отже,

³ Там само.

⁴ Criminal Code of the Republic of Montenegro, No. 70/2003, 13/2004, 47/2006 and Official Gazette of Montenegro, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018 and 3/2020). URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/22277?utm_source

⁵ Там само.

¹ Penal Code and Act on Amendments and Supplements to the Penal Code (Republic of Croatia): Official Gazette Nos. 125/2011, 144/2012 and 56/2015. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/16405?utm_source

² Там само.

ст. 265 КК Чорногорії вирізняється системним підходом до криміналізації контрабанди, поєднуючи основні та кваліфіковані склади кримінального правопорушення. Така модель спрямована на ефективний захист економічних інтересів держави, забезпечення митної безпеки та протидію організованим формам незаконного переміщення товарів.

Кримінальне законодавство Швейцарії також містить низку норм, що встановлюють відповідальність за незаконне ввезення на територію держави окремих категорій предметів, переміщення яких становить загрозу суспільним інтересам. Зокрема, ст. 135 КК Швейцарії передбачає кримінальну відповідальність за ввезення в країну матеріалів (звукових записів, фотознімків, зображень тощо), які містять нав'язливе зображення жорстокості щодо людей або тварин. За такі дії передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або штрафу. Відповідно до ст. 144 КК Швейцарії, кримінальній відповідальності підлягають особи, які ввозять на територію країни комп'ютерні програми, призначені для неправомірної зміни, знищення або блокування даних, а також для виведення їх з ладу. Ця норма відображає сучасні виклики цифрової безпеки та потребу в протидії кіберзлочинності. Крім того, ст. 236 КК Швейцарії встановлює відповідальність за умисне ввезення в країну кормів або кормових засобів, шкідливих для здоров'я тварин. За вчинення такого злочину передбачено покарання у вигляді позбавлення волі або штрафу, натомість за необережне вчинення цих дій застосовують тільки штраф. Норма спрямована на забезпечення ветеринарної безпеки та захист аграрного сектору. Окремо кримінальне законодавство Швейцарії (ст. 243, 244 КК Швейцарії) передбачає відповідальність за ввезення фальсифікованих банкнот, металевих монет, службових знаків оплати, а також підроблених паперових грошей. За вчинення таких діянь встановлено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, що зумовлено потребою в захисті фінансової системи держави та стабільності грошового обігу¹.

На відміну від низки європейських держав, у кримінальному законодавстві Болгарії відповідальність за контрабанду зосереджено фактично в межах однієї норми – ст. 241 КК, що засвідчує кодифікаційний підхід законодавця до уніфікації кримінально-правових заборон у цій сфері. Зазначена стаття встановлює кримінальну відповідальність за переміщення через державний кордон товарів без відома та дозволу митних органів, зокрема у випадках використання чужих або підроблених офіційних документів, а також офіційних документів, що містять неправдиві відомості. Така конструкція складу кримінального

правопорушення охоплює як класичні форми прихованого переміщення товарів, так і способи, пов'язані з обманом митного контролю².

Кваліфікуючими ознаками контрабанди відповідно до ст. 241 КК Болгарії визнають переміщення через кордон сильнодіючих або отруйних речовин, вибухових матеріалів, зброї чи боєприпасів, а також переміщення товарів або предметів у значній кількості з підприємницькою чи виробничою метою. Такий підхід демонструє орієнтованість законодавця на підвищений захист громадської безпеки, економічних інтересів держави та належного функціонування внутрішнього ринку. Водночас в окремій частині статті передбачено відповідальність за переміщення через кордон наркотичних засобів, прекурсорів або їх аналогів, що становлять особливу небезпеку, що узгоджено з міжнародними стандартами протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

Важливим елементом кримінально-правового реагування є встановлення спеціальних заходів кримінально-правового характеру у вигляді обов'язкової конфіскації предметів контрабанди. Виявлені товари й інші предмети підлягають вилученню на користь держави незалежно від форми власності, що відображає пріоритет публічних інтересів над приватними у разі вчинення митних правопорушень. Аналогічний підхід застосовують і до транспортних засобів або інших засобів переміщення, використаних для перевезення предметів контрабанди: вони також підлягають конфіскації на користь держави незалежно від того, кому належали, за винятком випадків, коли їхня вартість є непропорційною тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Така застережна норма засвідчує дотримання принципу справедливості та пропорційності кримінально-правових заходів, що відповідає сучасним європейським стандартам кримінального права. Отже, болгарська модель криміналізації контрабанди характеризується нормативною лаконічністю, поєднаною із широким охопленням суспільно небезпечних діянь і чіткою диференціацією кваліфікуючих ознак.

Сполучені Штати Америки демонструють своєрідність підходів до визначення предметів контрабанди в кримінальному законодавстві. Зокрема, американська модель поняття контрабанди характеризує як умисне порушення правил ввезення та вивезення товарів у сфері зовнішньої торгівлі та міжштатній торгівлі. Такий підхід відображає федеративний устрій держави та потребу в забезпеченні належного контролю за переміщенням товарів не лише через державний кордон, а й між окремими штатами. Причому наркотичні засоби, що переміщують через кордон США незаконно, не мають окремої

¹ Swiss Criminal Code of December 21, 1937 (status as of July 1, 2020). WIPO Lex: Switzerland. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/20007>

² Criminal Code (SG No. 26/1968, as amended up to July 8, 2022), Bulgaria. WIPO Lex: Bulgaria. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21816>

кваліфікації саме як предмет контрабанди, їх розглядають як звичайний товар у межах загальних норм про порушення митних правил, що підтверджує формально-юридичний підхід до визначення предмета кримінального правопорушення¹.

Для митних органів США окремі види митних правопорушень мають різний ступінь пріоритетності залежно від рівня загрози національній безпеці й економічним інтересам держави. Значущими, хоча й порівняно рідкісними, визнають стратегічні порушення, пов'язані з імпортом або експортом предметів, що потребують спеціального дозволу. До таких належать вогнепальна зброя, ядерні матеріали й технології, системи озброєнь, біологічна зброя, а також техніка та обладнання, що підпадають під дію Правил міжнародної торгівлі зброєю (ITAR) (Vitko, 2020). Контроль за переміщенням зазначених товарів здійснюють у межах комплексної системи експортного контролю, спрямованої на недопущення розповсюдження зброї масового ураження, захист національної безпеки та виконання міжнародних зобов'язань держави. Отже, американська модель криміналізації контрабанди вирізняється функціональним підходом до визначення предмета правопорушення, посиленою увагою до збройних форм незаконної діяльності та пріоритетним контролем за переміщенням стратегічно важливих товарів, що підтверджує орієнтованість кримінально-правової політики США на забезпечення національної безпеки, економічної стабільності та дотримання міжнародних режимів нерозповсюдження небезпечних технологій.

Також деякі країни передбачають більш комплексну відповідальність, що охоплює не лише контрабанду товарів, а й суміжні порушення митного законодавства, зокрема ухилення від сплати ввізних митних платежів, незаконні операції з контрабандними товарами, а також митне шахрайство. Зокрема, в Естонії відповідні положення закріплено в ст. 391 та 393 Пенітенціарного кодексу², у Латвії – у ст. 190, 190-1 та 191 КК³, у Литві – у ст. 199 та 199-1 КК⁴, у Північній Македонії – у ст. 278, 278-а та 278-б

¹ United States Code, Title 18 – Crimes and Criminal Procedure (18 U.S.C., amended up to Public Law No. 118-31), United States of America. WIPO Lex: United States of America. URL: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/23223?utm_source=chatgpt.com

² Penal Code (consolidated text of January 10, 2017) of Estonia. WIPO Lex: Estonia. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/16677>

³ The Criminal Law of Latvia: The Criminal Law (entered into force 1 March 2013, latest consolidated version). URL: https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law?utm_source

⁴ Criminal Code of Lithuania: Law on the Approval and Entry into Force of the Criminal Code, 26 September 2000, No VIII-1968 (as amended 21 November 2017, No XIII-791). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.22848>

КК⁵. Ця правова регламентація забезпечує не лише покарання за пряме переміщення товарів поза митним контролем, а й запобігання фінансовим зловживанням та економічним кримінальним правопорушенням у сфері митної діяльності.

Отже, порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що криміналізація контрабанди товарів і суміжних порушень митного законодавства є загальною тенденцією, зумовленою політичними й економічними факторами.

Результати й обговорення

На підставі здійсненого порівняльно-правового аналізу кримінального законодавства низки європейських держав виявлено, що нині немає уніфікованого підходу до криміналізації контрабанди товарів. Натомість у правових системах різних країн сформувалися декілька моделей кримінально-правового реагування на незаконне переміщення товарів через митний кордон, що різняться за структурою правового регулювання.

Передусім встановлено, що в більшості держав контрабанда товарів безпосередньо криміналізована нормами кримінального законодавства. Такий підхід притаманний, зокрема, Сербії, Словаччині, Словенії, Чорногорії та Болгарії, де відповідні положення закріплено в кримінальних кодексах цих держав. У таких правових системах контрабанду товарів розглядають як кримінальне правопорушення, що посягає на економічну безпеку держави, фінансові інтереси бюджету та встановлений порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Згідно з результатами дослідження, у низці держав кримінально-правове регулювання контрабанди товарів здійснюють не лише в межах кримінальних кодексів, а й у спеціальному законодавстві. Такий підхід характерний, наприклад, для Німеччини, де кримінальну відповідальність за порушення митних правил передбачено спеціальними нормами митного законодавства, а також для Польщі, де питання відповідальності за контрабанду здебільшого врегульовані положеннями Кримінального фіскального кодексу. Це підтверджує поширення в деяких правових системах так званої фіскальної моделі криміналізації, за якої контрабанду розглядають передусім як посягання на фінансові інтереси держави.

На підставі аналізу нормативних положень досліджуваних держав встановлено, що кримінальне законодавство передбачає багаторівневу систему диференціації кримінальної відповідальності за контрабанду товарів. Основними критеріями такої диференціації є: вартість або

⁵ Penal Code of North Macedonia: Criminal Code (adopted 23 July 1996, entered into force 1 November 1996). WIPO Lex: North Macedonia. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/10645>

кількість незаконно переміщених товарів, розмір заподіяної шкоди державним фінансовим інтересам, спосіб вчинення правопорушення, форма співучасті, а також характер предмета контрабанди товарів. Наявність кваліфікуючих ознак, пов'язаних з організованим характером діяльності, повторністю правопорушення, використанням насильства чи переміщенням товарів, обіг яких обмежений або заборонений, потребує застосування суворіших санкцій.

Також з'ясовано, що важливим елементом кримінально-правового реагування контрабанди товарів у більшості досліджених держав є застосування спеціальних заходів кримінально-правового характеру, зокрема конфіскації предметів контрабанди, а в деяких випадках – і транспортних засобів, використаних для їх незаконного переміщення. Такий підхід спрямований на позбавлення правопорушників економічної вигоди від незаконної діяльності та підвищення ефективності превентивного впливу кримінального законодавства.

Окрему групу становлять держави, у яких кримінальне законодавство передбачає відповідальність за контрабанду специфічних категорій товарів, що становлять підвищену суспільну небезпеку. Зокрема, у кримінальному законодавстві Швейцарії криміналізовано незаконне ввезення окремих видів заборонених або небезпечних предметів, таких як фальсифіковані грошові знаки, шкідливі кормові продукти або програмне забезпечення, призначене для неправомірного втручання в комп'ютерні системи. Такий підхід засвідчує тенденцію до диференціації кримінально-правової охорони залежно від характеру предмета правопорушення та потенційної шкоди суспільним інтересам.

Висновки

Отримані результати порівняльно-правового аналізу засвідчують наявність суттєвої різноманітності підходів до криміналізації контрабанди товарів у законодавстві зарубіжних держав. Така різноманітність зумовлена історичними особливостями розвитку правових систем, специфікою економічної політики держав, а також різним ступенем інтеграції національного законодавства з правом Європейського Союзу.

Водночас на основі здійсненого дослідження виокремлено низку спільних тенденцій розвитку кримінально-правового регулювання в цій сфері. По-перше, у більшості досліджених держав контрабанду товарів розглядають як посягання не лише на встановлений порядок митного контролю, а й на економічну безпеку держави, фінансові інтереси бюджету та стабільність внутрішнього ринку. Саме тому криміналізація відповідних діянь є важливим інструментом забезпечення належного функціонування системи державних фінансів.

По-друге, відмітною рисою сучасного кримінального законодавства є диференційований підхід до визначення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів. Законодавці більшості держав намагаються забезпечити пропорційність кримінально-правових санкцій шляхом встановлення різних рівнів відповідальності залежно від розміру незаконно переміщених товарів, способу вчинення діяння та характеру предмета контрабанди товарів. Така модель дає змогу належно реагувати на різні форми протиправної діяльності та підвищує ефективність кримінально-правової політики у сфері захисту економічних інтересів держави.

По-третє, важливою тенденцією є поєднання кримінально-правових і фіскальних механізмів протидії контрабанді товарів. У низці держав контрабанду товарів розглядають не лише як кримінальне правопорушення проти порядку митного контролю, а і як форму ухилення від сплати податків і митних платежів. Тому кримінально-правові норми часто доповнюють положеннями спеціального фіскального законодавства, що забезпечує комплексний захист фінансових інтересів держави.

Отже, на підставі отриманих результатів доходимо висновку, що сучасна кримінально-правова політика у сфері протидії контрабанді товарів дедалі більше орієнтується на боротьбу з організованими формами незаконного переміщення товарів. Саме тому законодавство більшості досліджених держав передбачає підвищену кримінальну відповідальність за вчинення таких діянь у складі організованих груп, а також застосування спеціальних кримінально-правових заходів, зокрема конфіскації майна та предметів правопорушення.

Однак удосконалення національного механізму кримінально-правової протидії контрабанді товарів має здійснюватися шляхом не лише запозичення позитивного зарубіжного досвіду, а й урахування обґрунтованих рекомендацій українських науковців, зокрема щодо оптимізації нормативного регулювання відповідальності за контрабанду «спеціальних» предметів, уточнення назви ст. 201 КК України та розширення диспозицій відповідних норм шляхом передбачення альтернативних дій, спрямованих на вивезення предметів контрабанди за межі митної території України (Movchan, 2025).

З огляду на зазначене, можна констатувати, що криміналізація контрабанди товарів є важливим елементом кримінально-правової політики більшості європейських держав. Вивчення відповідного зарубіжного досвіду має принципове значення для вдосконалення національного законодавства України, зокрема в аспекті диференціації кримінальної відповідальності, визначення кваліфікуючих ознак контрабандної діяльності та застосування ефективних механізмів конфіскації незаконно переміщених товарів.

References

- [1] Babikov, D.V. (2023). Criminal liability for illegal movement of goods across the customs border of Ukraine. *Doctor's thesis*. Kropyvnytskyi. Retrieved from <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/c8b2abb1-052e-47ce-a5e9-1c466f6a9cfa/content>
- [2] Bukharieva, Yu.V. (2024). Foreign experience in countering customs violations. *Forum prava*, 1(78), 32-39. DOI: 10.5281/zenodo.10156302
- [3] Dudorov, O.O., & Movchan, R.O. (2021). On the recriminalization of commodity smuggling in the context of Ukraine's European integration aspirations. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 3(95), 75-94. DOI: 10.33766/2524-0323.95.75-94
- [4] Dudorov, O.O., & Movchan, R.O. (2024). Recriminalization of commodity smuggling and related legislative innovations: critical analysis. *Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine*, 1(21), 165-202. DOI: 10.21564/2311-9640.2024.21.302903
- [5] Kamenskyi, D.V. (2023). Smuggling as an illegal encroachment on the principles of the market economy in Ukraine: some current issues. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 77(2), 155-160. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.77.2.26
- [6] Korneva, T.V., & Rohozinnikova, K.S. (2024). Features of criminalization of commodity smuggling and its importance for state budget revenues. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 5, 527-531. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.05.83
- [7] Kuryliuk, Yu. (2025). Smuggling as a negative factor of state economic security. *Migration & National Security*, 4(6), 5-21. DOI: 10.32752/2786-5185-2025-4-6-5-21
- [8] Maksymenko, S.O. (2024). Foreign experience of criminal liability for commodity smuggling. *Legal Scientific Electronic Journal*, 4, 538-540. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-4/128
- [9] Movchan, R.O. (2025). Criminal liability for smuggling in Ukraine and European countries: a comparative analysis. *Europeanization of Criminal Law in Ukraine: Materials of the International Scientific Conference* (pp. 289-301). Kharkiv: Pravo. Retrieved from https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26cbae59-b90b-4291-9bb1-17dc3ea9a15d/content?utm_source
- [10] Nazymko, Ye.S., Danylevska, Yu.O., & Ponomarova, T.I. (2023). Recriminalization of commodity smuggling in light of legislative initiatives. *Law and Public Administration*, 3, 285-290. DOI: 10.32782/pdu.2023.3.43
- [11] Netiaha, V.V. (2023). Causes and conditions of smuggling in Ukraine. *Legal Scientific Electronic Journal*, 9, 544-547. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-9/134
- [12] Radutnyi, O.E. (2022). Criminal-law protection of new forms of economic activity. *Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine*, 2(18), 152-171. DOI: 10.21564/2311-9640.2022.18.267201
- [13] Tertychna, A.S., & Naidenko, O.Ye. (2023). The role of customs authorities in ensuring customs security. *Economy and Society*, 48. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-48-63
- [14] Vitko, O.Yu. (2020). Theoretical aspects of the object and subject of crime. *Dictum Factum*, 1(6), 111-120. Retrieved from <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/133>
- [15] Zabuha, Yu.Yu., & Mykhailychenko, T.O. (2024). Smuggling "in a new way" or analysis of recent legislative changes. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Law"*, 2(81), 268-277. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.81.2.42

Список використаних джерел

- [1] Бабіков Д. В. Кримінальна відповідальність за незаконне переміщення товарів через митний кордон України : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Кропивницький, 2023. 249 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/c8b2abb1-052e-47ce-a5e9-1c466f6a9cfa/content>
- [2] Бухарева Ю. В. Зарубіжний досвід протидії порушенням митних правил. *Форум права*. 2024. № 1 (78). С. 32–39. DOI: 10.5281/zenodo.10156302
- [3] Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3 (95). С. 75–94. DOI: 10.33766/2524-0323.95.75-94.
- [4] Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Рекриміналізація товарної контрабанди і супутні законодавчі новели: критичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1 (21). С. 165–202. DOI: 10.21564/2311-9640.2024.21.302903
- [5] Каменський Д. В. Контрабанда як протиправне посягання на засади ринкової моделі економіки в Україні: деякі актуальні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 77 (2). С. 155–160. DOI: 10.24144/2307–3322.2023.77.2.26
- [6] Корнева Т. В., Рогозіннікова К. С. Особливості криміналізації контрабанди товарів та її значення для наповнення державного бюджету. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 5. С. 527–531. DOI: 10.24144/2788–6018.2024.05.83
- [7] Курилюк Ю. Контрабанда як негативний чинник економічної безпеки держави. *Migration & National Security*. 2025. № 4 (6). С. 5–21. DOI: 10.32752/2786-5185-2025-4-6-5-21

- [8] Максименко С. О. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності за контрабанду товарів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 538–540. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-4/128
 - [9] Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за контрабанду в Україні та країнах Європи: компаративістський аналіз. *Європеїзація кримінального права України* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 19 груд. 2024 р.) Харків : Право, 2025. С. 289–301. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26cbae59-b90b-4291-9bb1-17dc3ea9a15d/content?utm_source
 - [10] Назимко Є. С., Данилевська Ю. О., Пономарьова Т. І. Рекриміналізація товарної контрабанди в світлі законодавчих ініціатив. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 285–290. DOI: 10.32782/pdu.2023.3.43
 - [11] Нетяга В. В. Причини та умови вчинення контрабанди в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 544–547. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-9/134
 - [12] Радутний О. Е. Кримінально-правова охорона нових форм економічної діяльності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 152–171. DOI: 10.21564/2311-9640.2022.18.267201
 - [13] Тертична А. С., Найденко О. Є. Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. С. 283. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-48-63
 - [14] Вітко О. Ю. Теоретичні аспекти об'єкта і предмета злочину. *Dictum Factum*. 2020. № 1 (6). С. 111–120. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/133>
 - [15] Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. Контрабанда «по новому» або аналіз останніх законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Т. 2. № 81. С. 268–277. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.81.2.42
-

CHUMAK Vitalii

Research of the Department of Criminal Law and Criminology of the Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs
03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6398-5803>

Criminal Liability for Commodity Smuggling in the Legislation of Foreign Countries: A Comparative-Legal Analysis

Abstract. This article presents a comprehensive comparative-legal analysis of criminal law approaches to combating commodity smuggling in the legislation of Ukraine and selected foreign countries. The relevance of the study is determined by the fact that, at the current stage of state-building, the issue of illegal movement of goods across the customs border has acquired particular importance in the context of ensuring the country's economic security, the stability of the financial system, and the effective functioning of customs institutions. Commodity smuggling represents a complex socio-economic and legal phenomenon that negatively affects the development of the national economy, causes significant losses to the state budget due to unpaid customs duties and taxes, distorts the competitive environment in the domestic market, and contributes to the expansion of shadow economic processes. In this context, criminal-law measures are considered not only as a tool for holding offenders accountable but also as an important preventive mechanism for formalizing economic relations, strengthening fiscal discipline, and ensuring the proper functioning of the customs control system. The article examines the features of criminal-law regulation of liability for smuggling in the legislation of several European countries, including Poland, Serbia, Slovakia, Slovenia, Croatia, Montenegro, Bulgaria, Switzerland, Denmark, and the Netherlands. It is established that most of these countries retain a criminal-law model for combating smuggling, although its normative implementation may significantly vary depending on the characteristics of the national legal system. In some states, the relevant elements of criminal offenses are codified directly in the criminal codes, while in others they are contained in specialized fiscal or customs legislation. The comparative analysis reveals that contemporary European models of criminalizing commodity smuggling combine different legal response mechanisms: criminal-law, administrative, and fiscal. In most cases, criminal liability is applied to the most socially dangerous forms of illegal goods movement, whereas less significant violations may incur administrative liability. Considerable attention is also given to special criminal-law measures, such as the confiscation of items involved in the offense or vehicles used for transporting smuggled goods.

Keywords: smuggling; criminal liability; comparative-legal analysis; international legislation; economic security; qualifying characteristics; law enforcement practice; foreign experience.